

A VALLÁSI KULTÚRAKUTATÁS KÖNYVEI

18.

SZERKESZTI/REDIGIT: BARNA GÁBOR

MAKAT – MODERN MITOLÓGIÁKUTATÓ MŰHELY KÖNYVEK

1.

SZERKESZTI/REDIGIT: HUBBES LÁSZLÓ ÉS POVEDÁK ISTVÁN

MAKAT

Modern Mitológiakutató Műhely

MÁR A MÚLT SEM A RÉGI...

Az új magyar mitológia
multidiszciplináris elemzése

HUBBES László – POVEDÁK István (szerk.)

MTA-SZTE
VALLÁSI KULTÚRAKUTATÓ CSOPORT

Szeged, 2015

Mitizált Történelem

Szent István dekonstruált – rekonstruált legendáriuma¹

Természetesnek számít, hogy a hirtelen bekövetkező kulturális-, társadalmi változások elbizonytalanítják az embereket. Egyesek a megjelenő ismeretlen jelenségek, a megszokott keretek közül kizökkenni tűnő addigi életritmus vagy a felborulni látszó kulturális berögződések miatt éreznek frusztrációt. A félelmek, a bizonytalanság, az átalakulás okozta válság leküzdésére számtalan társadalmi válaszreakció keletkezhet: emelkedhet a valláshoz, mint menedékhez fordulók száma, megnőhet egyes politikai mozgalmak támogatottsága, erősödhetnek az alulról jövő szerveződések, de felértékelődhet a hagyományok szerepe is. Gyakran elméletek születnek, melyek próbálják megmagyarázni a változások okát, mikéntjét, lehetséges következményeit. Nem egyszer a hétköznapi valóságából kiszakadást keresve, egy idilli történelmi kor vízióját vázolják fel, mely még mentes volt a mindenkori jelen viszályaitól, ellenségeskedéseitől, nyomorúságától. Ez a fajta romantikus, idealizáló szemlélet a hiányos tudáson alapulva a történelmet gyakran mitikus dimenzióba helyezi és olyan többé-kevésbé fals múlt képzetét hozza létre, melyben a töredezett történelmi ismeretek komplett egésszé formálódnak. A múlt ilyen átértelmezése mindig a jelen folyamatait tükrözi, az itt és most kérdéseire próbál meg választ adni. A történelmi remitologizáción keresztül a jelen mélyebb megismerésére is lehetőség nyílik.

Szent István (997-1038), a magyarságot keresztény hitre térítő, államalapító uralkodó személye több oknál fogva is predesztinált a folytonos remitologizálásra, annak ellenére is, hogy a tradicionális népi kultúrában, folklórban, népi vallásosságban való jelenléte az utóbbi évszázadok során jelentéktelennek számított más magyar szentekkel (pl. Szent László), uralkodókkal (Hunyadi Mátyás), történelmi szereplőkkel (pl. Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos) összehasonlítva. Esetünkben a kérdés azonban nem az, hogy élt-e Szent István alakja a közelmúlt folklórában, fennmaradt-e kultusza, hanem az, hogy hogyan s miért színesedett ki újra egyfajta revival-jelenségként.² Ennek egyik nyilvánvaló oka, hogy történelmi fordulópont

1 A szerző az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport munkatársa. A tanulmány megszületését az OTKA NK 81502 sz. projektje támogatta.

2 E témáról alapvetően két elképzelés fogalmazódott meg. Magyar Zoltán munkáiban arra utal, hogy a Szent István alakja körül keletkezett hagyománykör ugyan kisebb, mint más kiemelkedő történelmi szereplőknél, ám ebben a folklórhagyományban a népköltészet, a hiedelmek és szokások elemei egyaránt megtalálhatók napjainkig. Magyar szerint a hivatalos egyházi Szent István-kultusz mellett még a 19. században is létezett Szent István „népi” kultusza, amit bizonyít többek között a több száz róla elnevezett templom, valamint az István név népszerűsége is, (*Magyar*, 2000. 7-9.) míg kultuszának vallási néprajzi vonatkozásai ma is élők (*Magyar*, 2000. 224.). Ezzel szemben Voigt Vilmos lényegesen szkeptikusabb a kérdést illetően, s történeti-folklorisztikai szempontok alapján különbséget tesz az állami-, egyházi- ún. hivatalos kultusz vagy emlékezet és a nép körében ettől függetlenül vagy e mellett létező, vagy nem létező István-kultusz között. Móra Ferenc, Luby Margit, Ortutay Gyula vagy Landgraf Ildikó gyűjtései alapján Voigt is hangsúlyozza, hogy Szent István alakja a folklórban a 20. századot már rég nem érte meg. (*Voigt*, 2004. 290-308.)

kötődik életéhez és tetteihez, így törvényszerű, hogy a rá való emlékezést megőrizte a mindenkori hivatalos politika és a vallás is. Annak ellenére is aktív szereplője maradt tehát a történelmi emlékezetnek, hogy népi kultusza, a róla szóló mítoszok a 19. század végére már gyakorlatilag eltűntek a folklórból. Másrészt azonban, ez a hiányos tudás – összejátszva azzal, hogy az aktuális politikai kurzusok attitűdje az utóbbi században többször is változott Szent István irányában – teret nyitott az eltérő vélekedések kialakulásának, majd végső lépésben a remitológizációnak.³ Mindaddig homogén, pozitív attitűd létezett irányában, míg az állam alapvetően keresztény alapokon működött és az istváni államalapítás, a keresztény hit felvétele a nemzeti identitás fundamentumát képezte. A keresztény ideológiai bázis visszaszorulásával azonban mindez egyrészt heterogénné vált, másrészt össztársadalmi bevésoódottsége elsekélyesedett. Eltűnni azonban olyan időkben sem tűnt el, amikor a fennálló rezsim – konkrétan a kommunista Rákosi-diktatúra – a keresztény tartalmat igyekezett teljes mértékben negligálni. Hiába került ki azonban minden történelemkönyvben nevéből a szent megjelölés, az államalapítás tényét, sorsfordító-, korszakhatárt képező szerepét nem vehették el tőle. A nemzet történelmi emlékezetének attribútumaitól részlegesen megfosztott szereplője maradt, akinek az alakja mögötti szimbolikus jelentéstartalom bármely pillanatban reaktiválódhatott. A kérdés csupán az volt, hogy ez a demitológizált szereplő mikor s milyen jellegű mitológikus jelentéstartalmat ölt magára? Remitológizációra mindezek mellett predesztinálta történelmi szerepe is. A hiányos tudás mellett az a tény, hogy átmeneti korban uralkodott, tetteivel lezárt egy korszakot és elindított egy újat, mintegy eredendően maga után vonja a mitológiák keletkezését.⁴

Rock és politika

Ebben a folyamatban az első szikrát az *István, a király* rockopera szolgáltatta, melynek fogadtatása, későbbi fejlődése alapján kimutatható, hogy az István-remitológizációban a kovász szerepkörét töltötte be: elindította a folyamatot, reaktiválta a szereplőket és ideológiákat, valamint megágyazott a további remitológizáció iránti igénynek. Mindez nem csupán az anyaországon belül, de az emigrációban is jól érezhető hatással történt. A teljesebb kép megértéséhez hozzájárul, hogy az *István, a király* megjelenése is már egy politikai folyamat részét képezte, gyakorlatilag a Kádár-korszak enyhülésének, az ideológiai kontroll felhígulásának volt betudható. A fennálló rezsim ugyanis mintegy önnön reformszellemiségét igazolandó az 1970-es évektől növekvő számban adott lehetőséget

3 A hiányos tudás alapfeltétele a mítoszok és a hiedelmek kialakulásának. (Voigt, 1980.)

4 A mitológiák keletkezését elősegítik bizonyos események, így az egyes történelmi korszakok közötti átmenetek is. (Kapitány-Kapitány, 2001. 127-145.)

történelmi tematikájú művek kiadására,⁵ s e folyamat betetőzésének tekinthető a darab 1983-as bemutatója.

A történelmi hősök megjelenése a tömegkultúra műfajai között az esetek egy jelentős részében nem csupán a szórakoztatás vagy a történelmi ismeretek terjesztése miatt valósult meg, hanem ennél mélyebb motivációk is mozgathatták. A Kádár-korszak enyhülésének időszakában (de más autokriter rendszerek esetében is) a tömegkultúra műfajai a hatalom és a tömegek-, a hivatalos- és a megélt nemzettudat közötti korrelációk kezelésére is szolgálhattak.⁶ Ennek talán legjobb fokmérője az *István, a király* rockopera, melynek hivatalos és populáris kultúrában való fogadtatása tükrözte a szocializmus korában állami kontroll alatt tartani kívánt nemzeti öntudat átalakulásait, belső feszültségeit. Ahogy Jávorszky ezzel kapcsolatban felidézte a szamizdat-körök korabeli vélekedését: „a politikai vezetés jónak látja időnként a nacionalizmus szelepét meg-megnyitogatni. Ennek első kipróbálására az István, a király adott alkalmat. A módszer lényege: a magyar történelem, a belőle gerjeszthető érzelmek eszközül szolgáljanak a társadalomban keletkező feszültségek levezetésére.”⁷ S a korabeli reakciókat, felfokozott, elragadtatott hangulatot látva⁸ kijelenthető, hogy a rockopera – igazodva a korszak populáris kultúrájának „nyelvéhez”, azaz igényeihez, ízléséhez, végső soron magához a divathoz – olyan szintű felszabadító hatással bírt a nemzeti öntudatra, melyet talán a hatalom szereplői sem gondoltak volna. Maga a darab, a belőle készült koncertfilm és lemez korábban nem tapasztalt sikere jól láthatóan nem csak a zenének szólt. Kipke 1983-ban a katolikus Új Ember hasábjain is megjegyezte, hogy „A rockrajongók, méginkább az idősebb generációkhoz tartozók nagy hányadát a nemzeti érzés hozta ki a Ligetbe.”⁹ A darab tömegekre gyakorolt korabeli hatását talán legpontosabban egy levélíró fogalmazta meg: „Ünnepi ceremóniává vált, nemcsak felidézve, de meg is valósítva az igazi ünnepek közvetlen emberi kollektivitását, közösségélménnyé, összekapcsolva az örök ünnepit a beatünnep hagyományával [...] A befejezés az előadás közönsége számára nemcsak a zenei élményben való közösséget, hanem a nemzet közösségéhez való érzését is megadta.”¹⁰ A remitológizáció működéséhez kell a történelem jelenva-

5 Ne feledjük, hogy az új magyar mitológia első jelentősebb visszhangot kiváltott vitája is a korszak szülötte! (Komoróczy, 1976.) Ebben az akkor még emigrációban működő Badinyi Jós nézeteit cáfolta Komoróczy. Mindazzal azonban, hogy az asszirológus-hebraista Komoróczy professzor e vitát megnyitotta, akaratán kívül teret is engedett Badinyi Jós nézeteinek terjedéséhez, melyek e kötetben keresztül jutottak el először szélesebb hazai közönséghez!

6 Érdemes itt többek között az 1969-ben készült, de csak 1979-ben engedélyezett A tanú című kultuszfilm készletettől bemutatójára gondolni, a korábban undergroundnak minősített rockzenei előadók korlátozott lehetőségekhez jutására az 1980-as években, vagy éppen a nacionalista jegyeket ugyan nem mutató, de korábban erősen kontrollált vallási megújulás viszonylagos szabadon engedésére.

7 A 2002. augusztus 19-én a Népszabadságban megjelent írás elérhetősége: <http://www.jbsz.hu/interjuk/regmult/-463-istvan-a-kiraly-koppany-a-szupersztar.html> Utolsó letöltés dátuma: 2015. október 1.

8 A korabeli újságcikkekből és az olvasói reakciókból közöl részletes válogatást Koltay, 1984.

9 Kipke Tamás 1983. szeptember 11-én megjelent írását közli Koltay, 1984. 33.

10 Feilt Tamás hozzászólása a Magyar Ifjúság 1983. október 21-i számából. Közli Koltay, 1984. 83. Ezen a ponton szükséges megjegyezni, hogy már az 1970-es évek elejétől a rendszer fokozatosan teret adott a nemzeti múlt iránti érdeklődésnek. Megnőtt a történelmi aspektusú könyvek, színházi előadások száma s végső soron e folyamathoz sorolható a táncház-mozgalmak megindulása is.

lósága a mindenkori mában, a jelen emberének kapcsolatteremtése az adott történelmi korról. Ha aktualizálni tudja hétköznapi valósága számára a történelmi szereplőt, akkor ismét bekerülhet a megélt kultúra áramába. Így történt ez Szent István alakjával is, akit már a Kádár-korszak „ideológiai szelep-nyitogatása” is életre keltett. Törvényszerű az adott kor körülményei közepette, hogy a múlt és a jelen közötti kapcsolat nem iránymutatásként, hanem aktuálpolitikai, mögöttes jelentéstartalommal bíró műként manifesztálódott. Jávorszky szavaival élve „az István, a király korszakalkotó mű. És mint ilyen, értelmezése szükségképpen plurális - ki-ki a maga érzelmei, elképzelései, bűnei és vágyai szerint közelít hozzá. Így vált a darab az idők folyamán politikai értelemben is önjáróvá: mindenki azt gondolt, azt vetített bele, amit akart (illetve amit nem szűgyellt).”¹¹ Mindez annak ellenére is megvalósult, hogy maga a darab aktuálpolitikai kódolt üzenetet valójában nem hordozott. Sebők mutatott rá, hogy 1983-ban a Királydombon összegyűlt tömeg „nemcsak a hazai rocktörténet legemlékezetesebb előadását láthatta, de a Kádár-rendszer legnagyobb kulturális tömegdemonstrációját is átélhette. Az előadás végén felcsendülő Himnusz után a szűnni nem akaró tapsvihar egyfajta felszabadulás volt az előző évtizedek elfojtott lelkiismereti terhei alól.” (Sebők, 2002. 366.) A zenét szerző Szőrényi elmondása szerint már a mű bemutatója előtt megkezdődött annak aktuálpolitikai mitizálódása: „a Köztársaság térről kihírlett, hogy ők úgy gondolták: István az ő figurájuk. Koppány pedig a Nagy Imre-féle elbukott figura, aki adott történelmi helyzetben rosszul döntött. E várakozásuk majdnem visszajára fordult, mert a közönség mégiscsak megértette a konfliktus lényegét”. (Sebők, 2002. 366.) Ezután természetesnek nevezhető, hogy magán az MSZMP-n belül is az István – Koppány, Kádár – Nagy Imre ellentétpárt vélték dekódolni rejtett üzenetként. (Sebők, 2002. 367.)¹² Természetesen nem tehető az „István, a király” felelőssé Szent István történelmi alakjának minden újraértelmezéséért. Jelentősége sokkal inkább a tömegmédia populáris kultúrára gyakorolt szerepében ragadható meg, melynek értelmében a hétköznapi kultúrában és közbeszédben megjelenő vélekedéseket felerősítette, turbulálta, és hozzájárult azok

11 <http://www.jbsz.hu/interjuk/regmult-/463-istvan-a-kiraly-koppany-a-szupersztar.html> Utolsó letöltés dátuma: 2015. október 1.

12 „Az egyik tábor nem kívánt nacionalista áttörésről beszélt, különösen a fináléban megjelenő hatalmas nemzeti trikolór, a Himnusz és a tűzijáték kapcsán. A másik csoport szerint a mű egyértelmű kiállítás Kádár János személye mellett. István király, a reformer vállalta a kegyetlenséget, a kivégzéseket, behívta az idegeneket, azaz erőszak alkalmazásával valósította meg a nemzeti törekvéseket. Ezért a mű akár 1956 kádári értelmezését igazoló darabként is felfogható. A harmadik felfogás szerint nem véletlen, hogy Koppány (Vikidál Gyula) a legjobb, zeneileg az ő szerepe a legerősebb. Mert igaz, hogy a történelem menete István király győzelmét követeli, művészileg, esztétikailag mégis Koppány arat diadalt, így a darab éppen Nagy Imrét igazolná. Hamis ez az istváni győzelem, lám, még Koppány törekvéseiből is végrehajtott bizonyos dolgokat, tették hozzá. Ezek mellett, mutat rá Agárdi Péter, érzékelhető volt egy negyedik interpretáció is, különösen 1984-85-ben, amikor az egyre erősödő ellenzéki mozgalommal párhuzamosan a párton belül is megindult Kádár utódlása körül a harc. Érződött, hogy Pozsgay Imre reformokkal próbálja radikálisítani a pártot, mások épp ellenkezőleg, erősebb, szigorúbb irányítást követeltek (esetleg egy fiatalosabb arccal), és e két fő irányzat mellett létezett egy sajátos áramlat is, a »népnemzeti balosság«, melynek tagjai tulajdonképpen egy szolidabb formájú nemzeti kommunizmust szeretett volna. És akik számára az István, a király szintén önnemzési alkalmat teremtetett.” Jávorszky Béla Szilárd <http://www.jbsz.hu/interjuk/regmult-/463-istvan-a-kiraly-koppany-a-szupersztar.html>

szélesebb körű elterjedéséhez. Számszerűleg nem igazolható ugyan az az állítás, hogy a rockopera eredményezte a pozitív Koppány kép kialakulását, ám a milliós lemezadási- és a filmmegtekintési statisztikák alapján közvetetten feltételezhető az összefüggés. Érvek alátámasztására adekvát módon nem használható, mégis érdemes kiemelni egy korabeli kerekasztal-beszélgetést, mely érintette a kérdést. Ebben Sárdi Mihály rendezőasszisztens kérdésére, mely szerint „Kit szeretünk jobban ebben a játékban, Istvánt vagy Koppányt? És az a 14 éves gyerek, aki életében először látja Szent Istvánt, ebből a játékból valójában Istvánt szereti-e meg?” A rendező Koltay Gábor, de Balás Béla katolikus pap válasza is egyértelműen Koppányt nevezte meg: „Egy halom keresztény kiscsoporttal néztük az előadást, és az első reakálás rögtön az volt, hogy Koppány különb, mint István.” (Koltay, 1984. 125-126.) Az akadémiai történelemtudomány felfogás(ai)tól gyökeres mértékben különböző István-kép kialakulása azonban nem a rockoperában, de még csak nem is a kommunizmus majd szocializmus korszakának nemzetpolitikai tényezőiben kereshető. A már a 19. században megjelenő, Zsirai Miklós elhíresült megjelölésével „őstörténeti csodabogaraknak” nevezett pseudo-tudományos irányvonal figyelme ugyanis nem kizárólag az eredetítés témája köré fókuszált, hanem onnan kiindulva gyakorlatilag a magyar történelem minden (vélt vagy valós) jelentősebb eseményét, személyét újraértelmezték.¹³ Ennek következtében törvényszerűvé vált, hogy olyan hiányos ismereteket felmutató – ezáltal mitizálódásra fokozottan alkalmas – sorsfordulók, mint a honfoglalás vagy az államalapítás korának szereplőiről is óhatatlanul megjelenjenek (újra)konstruált történelmi mítoszok. Ezek 1945 után jórészt az emigrációban burjánzottak, majd az 1960-as évektől apránként visszaszivárogtak az anyaországba, (Komoróczy, 1976.) hogy azután a könyvkiadás liberalizálása és a web elterjedése következtében soha nem látott gazdagságot és népszerűséget érjenek el napjainkra.¹⁴

Szent István kapcsán a remitologizáció különösen élesen, belső feszültségekkel telítetten és az aktuálpolitikai folyamatokkal összeköthető módon van jelen. Félig humorosan Voigt az újraértelmező pseudo-tudósokról a gátja vesztett fantáziálást emelte ki, melynek egyik origója Magyar Adorján (1887-1978) munkássága, akinek művei – mondja Voigt – „e vágány mentén még nem is a legrosszabbak. Ezekben aztán semmi történetiség nincs, legfeljebb annyi, hogy a szerzők nemcsak a finnugor népeket meg a keresztény hitre térítő Szent Istvánt utálják, hanem előbb-utóbb mindenkit, aki mondjuk nem sumér [...] Itt aztán nincs a tényyszerű történetiség számára menedékhely. Szent István pedig leginkább a hiteles magyar regösök, sámánok üldözőjeként jelenik meg, akivel szemben a pogány Koppány jobb »alternatíva« lett volna.” (Voigt, 2004. 295.) Felületesen szemlélve a megállapítás igaz is lehetne, közelebbről megvizsgálva azonban a délibábosnak,

13 Erről többek között lásd Bali, 2014., Povedák, 2015.

14 A jelenségre a különféle diszciplínák képviselői különböző vérmérsékletű tanulmányokkal reagáltak. Ezek ismertetése nem része jelen írásnak. Bővebb információért lásd többek között Komoróczy, 1976., Sándor, 2011., Honti, 2012., Hubbes, 2012., Keményfi, 2006., Mikos, 2013., Povedák-Szilárdi, 2014., Szilágyi-Szilárdi, 2007.

dilettánsnak, ál- vagy pszeudo-tudományosnak nevezett ideológiák beívódását a köztudatba, összetettebb kép rajzolódik ki előttünk.

Szent István remitológizációja

Ahogy annak idején az István, a király rockopera hatásai közül sem a történelmi igazságtételt tartották legjelentősebbnek, úgy a kortárs újraértelmezések hatásai sem az akadémiai történettudományra hatnak elsősorban, hanem a megélt nemzeti öntudatra. Vitányi 1984-es véleménye – „Nem tartanám ildomosnak, hogy egy operától történelemszemléletünk vitás kérdéseinek megoldását várjuk.” (Koltay, 1984. 100) – ezekre az elméletekre is igaz, s kijelenthetjük, hogy napjaink politikai-, kulturális-, vallási tendenciái közt létezik egy olyan növekvő számú réteg, egy minden tekintetben egyre terjeszkedő és nagyobb társadalmi-/kulturális befolyással rendelkező szubkultúra, mely nemzeti identitását nem a „hivatalos”, „akadémiai” kánonok alapján, hanem azokkal sok esetben szembe-menve, azokat újraértelmezve határozza meg.¹⁵ Kérdés ezzel kapcsolatban, hogy mi történik akkor, amikor ez az alulról konstruálódó szubverzív tömegideológia eléri a hivatalos szintet s megjelenik a politika, majd ennek hatására a közoktatás színterén is? Milyen nemzeti identitás formálódásához járulhat akkor hozzá az alapvetően kirekesztő, sok esetben sovinszta jelleget hordozó attitűd? Költői kérdés ez, melynek megválaszolása már túlmutat a folklorista-kulturális antropológus hatáskörén.

Szent István újraértelmezése a pszeudo-tudományosságban – és nyilvánvalóan az azokat olvasók körében is – már hosszabb ideje jelen van, ám a szélesebb közvéleményt csak a darab 30. évfordulójára készített felújítás kapcsán keletkező vitákkal érte el. Az I.K. 3.0. címet viselő darabot Alföldi Róbert rendezte, s a szegedi, majd budapesti bemutatók és a televíziós közvetítés után az erről szóló viták jó ideig meghatározták a kulturális közélet diskurzusait. Habár a folyóiratokban, különböző honlapokon és blogokon megjelenő kritikák alapvetően a rendezői koncepciót bírálták, vagy ritkábban dicsérték, ezektől jól elkülönülten megindult egy olyan tömeges reakció, mely elsősorban nem esztétikai, hanem ideológiai alapon keletkezett. Az alulról generálódó folyamat csúcspontját a budapesti bemutató idejére szervezett, pár száz főt megmozgató tüntetésben érte el.¹⁶ Annak ellenére, hogy a tüntetők hivatalosan a katolikus egyházat negatív színben feltüntető liberális rendezői koncepció miatt gyűltek össze, a valóságos motivációk jelentős részben eltértek ettől és lényegesen összetettebbek voltak. Bár többen támadták a rendezőt a darab eredeti jelentését meghazudtoló elképzeléseiért, egyértelműen

¹⁵ Az alulról konstruálódó jelenség eddigi legátfogóbb összefoglalásai Feischmidt és mtsai., 2014., Povedák-Szilárdi, 2014., valamint Sándor, 2011.

¹⁶ A budapesti Arénában előadott koncert idejére tüntetést szerveztek a rendező koncepciójával nem szimpatizáló, jórészt radikális jobb oldali szerveződések, mint a Kárpát Haza Órei Mozgalom, a Magyar Nemzeti Gárda, a Szebb Jövőért Magyar Önvédelem és a Nemzeti Érzelmű Motorosok. A tüntetés menetéről lásd: <http://mno.hu/grund/istvan-a-kiraly-tunteteseke-unalom-1181472>

kijelenthető, hogy nem a művészi elvek, vagy az esztétikai kifogások vitték ki az embereket az utcára vagy indítottak meg tömeges felháborodási hullámot az online térben. Sőt, a megjelenő hozzászólások bizonyítják, hogy még csak nem is a kereszténységet ért csorba váltotta ki a reakciókat.

Ha megvizsgáljuk az alternatív történelmi szemlélethez kötődő különféle honlapok Szent Istvánnal foglalkozó fórumait, világosan kirajzolódik, hogy a történelem iránt érdeklődő, bár sok esetben rendkívül felszínes ismeretekkel rendelkező kommentelők Szent István történelmi személyiségét alapvetően négy szempontból bírálják és értelmezik újra.

1. A kereszténység-ellenes vélemények felróják az ősi magyar tradícióktól idegen vallás erőszakos terjesztését, melyet ideológiai gyarmatosításként fognak fel.

„[...] a morális válságban lévő katolikus vallást hozzánk »importálni« nemcsak erkölcsileg és teológiailag volt indokolatlan, hanem teljesen szükségtelen is volt.”

„A gerinces szittyá magyarok: a vezetők és a törzsfők a hatalmuk elvesztése miatt, a táltosok a befolyásuk elvesztése miatt szálltak szembe a kereszténységnek nevezett idegen megszállással.”

„A térítés, vagyis a keresztelés többnyire parancsszóra és tömegesen történt. A visszautasítókat pedig, a nyugaton már kipróbált kegyetlenséggel halomra ölték. Ha »kellett« egész falvakat végeztek ki. A táltosokat, a szittyá vallás papjait, (a kultúra művelőit és orvosait) pedig, mint boszorkányokat küldték máglyára, vagy éppen elevenen és feleségestől temették el, mint Thonuzóbát a főtáltost.”

„Rómában a mindenkori pápa tisztában volt/van azzal, hogy az ősmagyar vallás minden más hit alapja és féltetni kezdte az „Isten nevében” elferdített, félremagyarázott, népbutító, sátáni eszméket terjesztő és tanító megszervezett és jól működő világbirodalmat. Tudta, hogy a magyarok az igaz hit őrzői és bármikor leleplezhetik a sátáni ígéket hirdető hatalomra és uralkodásra törekvő egyházat. Ezért szüksége volt a pápaságnak egy olyan személyre, akit kedve szerint irányíthat, de ugyanakkor úgy tűnik, hogy a magyar nép érdekeit képviseli. Ez az ember István (Vajk), Géza fejedelem fia, aki árulással, gyilkossággal, Germán szuronyok és Római aranyak által emelkedett trónra, majd ebül szerzett hatalmát véres leszámolással (népirtással) szilárdította meg.”

„Az egész kereszténység egy mocskos zsidó szekta... Szenny István meg az egyik kiszolgálója ennek a sátánista rémálomnak. Pétert is fordítva rakták fel a keresztre aki az első pápa volt.”

2. A kommentek egy része a kereszténységet magát is újraértelmezi, különbséget tévén az „eredeti”, „igazi”, „magyar-/szkíta” kereszténység valamint a római pápa irányítása alatt működő „meghamisított” „judeo-kereszténység” között. Ez a fajta kereszténység-ellenes attitűd azonban erőteljesen az antiszemitizmus

ideológiáját tükrözi, hiszen az esetek többségében egy olyan összeesküvés-elmélet szálaait fedezhetjük fel, melyben a „jézusi kereszténység” tanait „Saul rabbi meghamisította”, s így a teljes ma létező kereszténység a „zsidó ármánykodás” eredménye. Mindemellett a történelmen végighúzódó magyar-ellenes zsidó összeesküvés koncepciója is megjelenik.

„[...] a zsidó-kereszténységnek a magyar nép ellenében való be-erőszakolása történelmi tény.”

„Milyen uralkodó az, aki olyan papokat ültet a nép nyakára, akik, még magyarul sem tudnak, - latinul hirdetik a zsidó Istent! Akik Dávid népét dicsőítik és olyan szentekről mesélnek, akikkel a magyar embernek semmilyen azonossága nincs! A mi szentjeink, Emese és Álmos, nem Szűzmária és Jézus! A mi hőseink, nem Mózes, Dávid, Salamon, hanem Árpád, Lehel és Botond! Amíg ezt fel nem vállaljuk, csak zsidók szolgálai leszünk!”

„[...] megakadályozta, hogy népe folytassa az Isteni Iránymutatás követését, a természetes emberi életről szóló tanítást, vagyis a kereszténységet, elvetve annak eljudeósítását.”

„Két vallási elképzelés: a sauli és a péteri, két mentális: az új-barbár nyugati és az ősi, autentikus, jézusi alapú szkíta-magyar csapott össze ekkor a Kárpát-medencében.”

„Mára pedig a zsidóság tartja magát isten népének. Budapestet már Judapestnek nevezhetjük, stb. Ennek a ténynek figyelembevételével kell I. István művét értékelni, nem pedig a táltosokra köpködni, akiknek rossz hírét kelteni sokaknak volt érdeke a múltban.”

3. A „szkíta/magyar kereszténység” gondolata az esetek többségében egy olyan brikolázs vallási jelenségre utal, mely egyszerre szinkretizálja a keresztény tanokat és tradíciókat a kereszténység előtti táltos-, sámánhit elemeivel. (Povedák, 2014) Az így keletkező újpogány vagy etno-pogány vallási konstrukciót tükröző vélemények tehát már nem csupán keresztényellenesek, hanem egy új, konstruált vallási orientáció meglétét is jelzik.

„[...] új „európai” királyság lettünk, melynek élén már nem a magyarok istenére felesküdtött szittyá-vallású Vajk nagyfejedelem állt.”

„[...] a hun- magyar néptől elvették ősei mindig győztes szittyá vallását. Az új rend megölte /megölette/ a tudós táltosokat, egyidejűleg pedig betiltotta az ősi kultúrát, vagyis a hun-székely rovásírást.”

„Ma úgy mondanánk, hogy a gyermek Istvánt sikeres agymosásnak vetették alá. István pedig elszakította a magyarságot a keleti gyökereitől, az eredendő ősvallást és az ősi tudást semmisítette meg.”

„Pap Gábor írta valahol, hogy István levelet írt a pápának, tanácsot kért. A papa pedig visszaírta neki, hogy mindent csináljon úgy, ahogy jónak tart, hiszen István a jézusi vérvonallal továbbvivője, míg ő, a papa csak helytartó. Megtalálta az eredeti levelet és leköszölte.” (2015.10.12)

„Aki a magyarokat lebecsüli és kereszténynek tartja az nincs tisztában ősi táltos és mágus hagyományunkkal voltunkkal:) Erre büszke a magyar nem az árulásra amit István Király tett hanem az ősi Turul eredetre!A napisten hagyományára. Sumér tudományokra!”

4. Az összes vélemény mögött azonban alapvetően a nemzeti identitás sértettségén alapuló neonacionalista felháborodás húzódik, mely az előbbi három kategória legfontosabb motivációs forrása is egyben.

„[...] I. Szent- István, aki már nem a magyarok bizalmából kormányozta az országot. Ő ugyanis a német császár támogatásával, a pápai küldött által felkenve, a »szilveszteri koronával« megjutalmazva, a nyugatnak- hűséges keresztény királlyá változott...”

„[...] Ekkor lett új törvény az »idegen szép« parancs, tehát szolgájlal neki, valamint az a hazugság, hogy: »Az egynyelvű nép gyenge és erőtlén«, tehát fogadjál be minden idegent.”

„[...] Vajk- Istvánt –azt hiszem egyáltalán nem véletlenül- a rutinos Asztrik püspök vette »szárnya alá« és joggal feltételezzük, hogy ő volt az aki Magyarországot valójában vezette. Tevékenysége természetesen oda irányult, hogy mindenben a két »nagy barát« a pápának és a német-római császárnak a kegyét keresse.”

„Az már köztudott, hogy István minden volt, csak szent ember nem... Német katonákat csődített a magyar honba, akiknek segítségével hatalomra emelkedett. Nem volt elég, hogy a katonák mészárolták a magyarokat, hanem még idegen vallást is kényszerítettek az évezredes magyar vallás helyére.”

„Vajk volt a magyar történelem első bolsevikja (»a múltat végképp eltörölni...« szellemében). Totalitárius agyával igazi tabula rasa-t akart csinálni. E »szent« király adta fel bajor sógorainak a Bécsi mendencét, mintegy viszont nászajándékként a Gizellán keresztüli szövetségért. Vajon nem inkább Vajk volt a hitehagyott, aki nem csak ősei hitét és a Vérszerződést tagadta meg, de még a teljes magyar kultúra kiirtását is életcéljának tekintette. Vajk 997-es hatalomra kerülésével új helyzet állt elő. Ő Magyarországon úgy működött, mint mondjuk 1945 után Rákosi. Egy idegen ideológiát terjesztett erőszakkal, idegen segítséggel. Hatalomra jutása törvénytelen volt.”

„Koppány hazafi volt, istván meg egy hazaáruló, aki idegen érdekeket szolgált ki! Az összes földesúrnak németket nevezett ki az alávaló a magyarok fölébe.”

„Azért azt se feledjük, hogy Szt. István a kereszténység nevében, és érdekében kinyírta a fél magyarságot. Alternatíva pedig biztosan lett volna más is...”

„a magyarul alig tudó, alig beszélő, testileg is, fizikailag is korcs – hat ujjú – István [...] Koppány Nagyúr pedig a »Régi Hit« (szeretet vallás) követője, követője és védelmezője...”

„Megszüntette a közszabadságon alapuló Magyarországot – ezzel megszakítva az Isteni Iránymutatás (Alkotmány) követésének folyamatosságát, és létrehozta a Magyar Lélek által elfogadhatatlan, idegen érdekek szerint élő Istváni Magyarországot, királyságként.”

„[...] az igazság az, hogy Szent István tettei miatt nem beszélhetünk önálló magyar nemzetről...az idegen érdekek érvényesülésével elszigetelte egymástól az embereket, megosztotta a szabad magyar emberekből álló egységes magyar nemzetet kiválasztott – és a szabadosság jogát gyakorló – istvánosokra és a hazájukban kirekesztettként élni kénytelen koppányosokra. Őseink hagyományaihoz hűtlenül, erőszakkal emelték trónra azok, akik apját helytartójukká tették, ezzel Hazáját megtagadta, a népet szétesésre kényszerítette.”

„[...] beolvasztotta Magyarországot abba a nyugati civilizációba, amely ezeregyszáz éves agónia után napjainkban válik életképtelenné.”¹⁷

A megjelenő, érzelmileg telített felháborodási hullám egyértelműen mutatja, hogy maga a mű az évtizedek során kanonizálódott és erőteljesen összefonódott a megélt nemzeti öntudattal. Ettől a pillanattól kezdve a darab feldolgozásai – melyekből a keletkezése óta megszámlálhatatlan mennyiség született – nem egyszerűen az alkotói szabadság sikerült vagy félresikerült megvalósulásainak tekinthetők, hanem a nemzeti öntudat egy már-már szakralizált művészi kifejeződésén elvégzett újraértelmezéseként. Ilyen módon a kanonizált verziót lebontó, alapjaiban átértelmező koncepciók a nemzeti öntudatot ért sérelmekként manifesztálódnak a tömegekben. Mindezt a felháborodást természetesen felerősíti az 1980-as évek iránt érzett nosztalgikus attitűd is egyben, melynek tükrében a darab a szocializmus ellenséges körülményei között is fennmaradt magyar nemzeti öntudat szimbólumává vált. Ki kell mindezek mellett emelni, hogy a vélemények többségében mindegyik kategória kisebb-nagyobb mértékben ugyan, de megtalálható. Így többször is előfordul, hogy egy-egy hozzászólás egyszerre antiszemita, globalizáció- és kereszténység ellenes, azaz önmagát, saját nacionalizmusát elsősorban más ideológiáktól, trendektől elhatárolva definiálja. Ennek a dichotomikus szemléletnek további sajátossága a kompromisszum-képtelenség valamint a fixált sablonokban való gondolkodás.

17 Az idézetek forrásai az alábbi honlapok. <http://magyarmegmaradasert.hu/kozerdeku/figyelemre-melto/item/3857-nemzeti-m%C3%A9rleg-avagy-mi-is-volna-a-tur%C3%A1ni%C3%A1tok> <http://magyarmegmaradasert.hu/kiletunk/tortenelmunk/item/2620-vajk-a-hitehagyott> http://tudatraebresztes.blog.hu/2011/10/20/turani_atok_1 <http://www.debrecen-megmaradas.hu/content/view/1740/67/> <http://magyarmegmaradasert.hu/kozerdeku/figyelemre-melto/item/3754-az-%C3%A1llamalap%C3%ADt%C3%A1sr%C3%B3l> <http://monarchista.blogspot.com/2009/09/ujpoganyasag-ellen-keresztenyseg-mellett.html> <http://aranylaci.freeweb.hu/sabrag/15-%20koppany.htm> A honlapok utolsó letöltése 2015. november 30.

Ezek mellett a hasonló tematikájú oldalak száma, rajtuk hasonló hozzászólásokkal gyakorlatilag megszámlálhatatlan. Az eredeti helyesíráson nem változtattam.

A turáni átok

Szent István újmitológiájának külön fejezetet érdemlő részlete, az önálló életre kelt „turáni átok” legendája. Alapvetően két turáni átkot ismer a modern mitológia: egyik az özönvíz idején élt Nimród király gyermekei, Tur és Ir, a „turáni” és iráni népek ősatyjainak testvérháborúja következtében létrejött átokról szól, mely a magyarságot, mint „turáni népet” is érinti. A másik, ismertebb verzió – jelen tanulmány témája – az „ősi hitről” a kereszténységre való áttérés korát jelöli meg origójaként. Ennek rövidebb verziója a lassú nemzethalál vízióját rajzolja meg, míg a hosszabb variánsba – mintegy az átok súlyosságát tompítandó – már belekerült annak időbeli korlátja is.

„Ősi legendák szerint, midőn eleink István király akaratának engedelmeskedve felvették a keresztséget és megtagadták ősi hitüket, a táltosok megátkozták a magyarságot. Legyen sorsuk széthúzás és belviszály, soha, semmibe ne egyezzenek, belső féreg rágja a nemzetet, lassú pusztulás végezzen vele...”

„...A magyarok között széthúzás, ellenségeskedés 1000 éven át tartson.” Más források szerint „addig tartson az átok, amíg Hunnia (Magyarország) a római egyházat követi, amíg a magyarok fel nem adják az új hitet.”¹⁸

Maga a turáni átok keletkezéstörténete bizonytalan. Hivatalos forrás és eredettörténete nem lévén, alapvetően változatokban létezik. A benne hívók több korszakot megjelölnek születési idejeként.

1. A kevésbé ismert, Tur és Ir testvérharcáról szóló változat a perzsa mitológiát, a babiloni Nimród királyt, azaz az özönvíz korát jelöli meg forrásként.¹⁹
2. Egyes variánsokban még a feltételezett „turáni őshazában” született, ahol a magyarok vezetői szent jóslatokat kaptak, ám ezeket nem népük védelmére használták fel.

¹⁸ Ennek értelmében az átok az 1000 év elteltével „már lejárt”, „nemrégiben szabadultunk fel az átok alól”.

„Drága honfiak- van egy fontos új ünnepünk mely ideje – hogy közkinccsé váljon: 2008. Augusztus 20.-a. Az ősi Egy Isten ekkor vette le a magyarságról a földi síkon is a turáni átkot. Emeljük fel büszkén a fejünket - mert az ősi egy isten e dátumtól ismét segít bennünket - de csak mindig olyan mértékben - amelyet kiérdemlünk. Nekünk kell először bizonyítani és ő ezt követően segíti utunkat.”

<http://www.osszefogas.eoldal.hu/cikkek/igazmondasok/turani-atok.html>

További variációk megtalálhatók az alábbi honlapokon:

http://tudatraebresztes.blog.hu/2011/10/20/turani_atok_1

<http://magyarpolitika.5mp.eu/web.php?a=magyarpolitika&o=vIcXeqx5Wu> A honlapok utolsó leltöltése 2015. november 30.

¹⁹ Ez a változat nem kötődik Szent Istvánhoz, így bővebb elemzésére nincs terünk. Többek között az összeesküvés elméleteket terjesztő Hihetetlen! magazin is részletesen ismerteti. Lásd: *Benyák*, 2015., *Erőss*, 2014.

„A magyarok ősei, jóval azelőtt, hogy a hét vezér a Kárpát-medencébe vezette volna népét, árulást követtek el. Szent jóslatokat kaptak, melyekkel a nép sorsát kellett volna jobbra fordítaniuk. A jóslatokat azonban nem a közösség javára használták fel, ezzel örök átkot vontak nem csak magukra, de a leszármazottaikra is. Innen származhat az átok neve is: Turáni-alföld a neve az Irántól északra fekvő területeknek, ideértve a Kaszpi-tenger és az Aral-tó környékét, Turkesztán nyugati részét és a Kirgiz-sztyeppét is”²⁰

3. Mások Attila halála utánra helyezik.

„[...] az átok még régebből való, és Attila halála után keletkezett, amikor a fejedelem fiai megosztották a birodalmat.”²¹

4. Előfordulnak, akik a tatárjárás eredményének tartják, amikor a magyarság „a keresztény Európa védelmében hadba szállt a mongol seregekkel”.

„A turáni átkot elvileg Dzsingisz kán hatalma után kaptuk. Mikor jött a tatár támadás, akkor ellenük álltunk német nyomásra mert mi »keresztények« voltunk. Valójában ők nem is bántottak volna minket elvileg... Aztán miután feldúlták az országot, elindultak vissza mert Dzsingisz kán időközbe meghalt, hogy új kán-t válasszanak. Mikor vissza tértek, elátkozta a magyarokat a 23 törzs(mi voltunk a 24-edik) hogy széthúzás és ellenségeskedés legyen a magyarok között. A valóságalapja annyi az egész turáni átoknak, hogy szinte tényleg egyedül a magyar a világon ennyire rossz egymással!”²²

5. Legtöbben az 1000 éves múlt mellett törnek lándzsát és Szent István uralkodásához kötik. Ezen belül a vélemények már megoszlanak, hogy mi váltotta ki az átok létrejöttét.

a. Az ősi magyar vallás feladása

„[...] a táltosok átkozták meg a magyarokat, amikor Szent István király feladta a régi vallást, és kereszténnyé tette népét... addig hatályos, amíg a magyarok fel nem adják az új hitet.”²³

„[...] Amikor azonban „önként lemondattak” bennünket az ősi vallásunkról és átvettük más eszmék és más erők ideológiáját, azzal más népek érdekeinek szolgálatát vállaltuk el. Ettől kezdve léptünk

20 <http://hungar.gportal.hu/gindex.php?pg=18484331>

Hasonló történet több helyen is olvasható. Lásd többek között <http://magyarpolitika.5mp.eu/web.php?a=magyarpolitika&o=vIcXeqx5Wu> A honlapok utolsó letöltése 2015. november 30.

21 <http://magyarpolitika.5mp.eu/web.php?a=magyarpolitika&o=vIcXeqx5Wu> Utolsó letöltés: 2015. november 30.

22 http://www.gyakorikerdesek.hu/ezoteria_egyeb-kerdesek_1560608-hat-a-turani-atok-kerdesed-tul-rovid-a-magyarazatod-hosszu- Utolsó letöltés: 2015. november 30.

23 <http://magyarpolitika.5mp.eu/web.php?a=magyarpolitika&o=vIcXeqx5Wu> Utolsó letöltés: 2015. november 30.

perbe-harcba saját testvéreink ellen a mások által diktált gyanús –de mindig magyarellen- ideológiák védelmében. A turáni átok tehát nem más mint a nemzeti érdekeink feladása [...] Az a nép, mely lemond nemzeti vallásáról /szittyá szellemiségéről/ és az ebben elkötelezett nemzeti értelmiségéről, az nem lehet képes érvényesíteni a saját nemzeti érdekeit. Ha pedig ez a folyamat nem áll meg, ha az érdekérvényesítés iránya és ereje nem változik meg, akkor elveszünk, mert beolvadunk a globalizált »európai-masszába«.”²⁴ [...] Gizellát Keslának is nevezik. Eredetileg egyházi szolgának, apácának nevelték. Gyűlölte a magyarokat. Ő volt a német-római császár »füle, szeme«. A régensburgi püspök vigyázott rá. Még szerzetes korában felkereste Gézát, akinek nagyravágását kihasználva egyezséget kínált; ha Géza beengedi a Pannóniát védő gyepek mögé, a német-olasz-hittérítőpapokat, akkor a nyugati-keresztény világ elismeri királynak. Ekkor történik meg a magyarok megátkozása a táltosoktól, amely kimondja, addig tart, amíg a magyarok nem térnek vissza ősi hitükre. Az idegenből jött feleségek rendezték el gyakran sorsunkat.”²⁵ „Aba Sámuel, Vata, majd Vata fia Vajk pogánylázadásai idején (1044, 1046, 1061) is sokan rebesgették, hogy – szerintük – azzal, hogy a magyarság engedelmeskedett Istvánnak, s letért a táltoshittről, magára vonta az ősi istenek – főképp Hadúr, a háborúisten – haragját.”²⁶

b. Az ősi magyar tradíciók feladása

„[...] István pedig elszakította a magyarságot a keleti gyökereitől, az eredendő ősvallást és az ősi tudást semmisítette meg, amely pedig még a keresztény térítők egy részét is megragadta és felismerésre készítette. [...] Róma azonban ettől félt leginkább, hiszen úgy tűnhetett, hogy nem a keresztények térítik a magyarokat, hanem az ősi tudás győzi meg a térítőket. Ez nem maradhatott ennyiben, ezért István Kr. u. 1000-ben a következő rendeletet adta ki: »...a magyarok, székelyek, kunok, valamint az egyházi magyar keresztény papság által is használt régi magyar betűk és vésetek, a jobbról balra haladó pogány írás megszüntetődjék és helyette latin betűk használtassanak...Továbbá a templomokban található pogány betűkeli felírások és imakönyvek megsemmisítessenek és latinra cseréltessenek! Valamint pedig azok, akik régi pogány iratokat beadnak, 1-től 10 denárig jutalmat kapjanak. A beadott iratok és vésetek pedig tűzzel és vassal pusztítsanak el, hogy ezek kiirtásával a pogány vallásra emlékezés, visszavágódás megszüntetődjék.« Ez a rendelet lehetett a kezdete

24 <http://magyarmegmaradasert.hu/kozerdeku/figyelemre-melto/item/3857-nemzeti-m%C3%A9rt%C3%A9k-avagy-mi-is-volna-a-tur%C3%A1ni-%C3%A1tok> Utolsó letöltés: 2015. november 30.

25 <https://kuruc.info/r/7/116728/> Utolsó letöltés: 2015. november 30.

26 *Erőss*, 2014. 37.

ezeréves balsorsunknak. Nem csak vallásukat hagyták veszni a magyarok, de hagyományaikat, értékrendjüket és történelmüket is. Ezek nélkül pedig nem lehet igazi jövője egy nemzetnek még akkor sem, ha turáni átok nem működne!”²⁷

c. A vérszerződés megszegése

„Lehet sokféleképpen megítélni történelmünket István uralkodásától kezdődően. A tényekkel viszont nem lehet vitatkozni. A tény pedig: István megszegte a vérszerződést, az uralkodási rendet és ő hívott idegeneket saját nemzete ellen.”²⁸

„Vajk egy »német« lányt, II. Henrik bajor herceg leányát, Gizellát vette feleségül, Géza fejedelem jóváhagyása nélkül. Amikor a fejedelem fülébe jutott, tanácskozást hívott össze. A tanács Vajk helyett Koppányt nevezte meg a hatalom örököséként. Vajk ezt nem fogadta el, és Géza halála után erőszakkal ragadta magához a hatalmat Koppánytól. Ezzel megszegte a vérszerződést, ami átkot jelentett magára és követőire. Ez az átok tehát addig van érvényben, amíg nem Árpád (ill. Géza) szellemében uralkodnak Magyarországon.”²⁹ „Minden időkre átkozott legyen Álmos vezér és a fejedelmi személyek utódai közül az, aki az esküvel kötött megállapodást meg akarja szegni.”³⁰

d. Az ősi örökösödési rend megszegése

„már az uralkodó apja, Géza megszegte volna a magyar ősi jogot, hiszen a fejedelmi trónt nem neki, hanem idősebb rokonának, Taksonynak kellett volna örökölnie. Ugyanilyen törvényszegést követett volna el Géza fia, Vajk is...”³¹

e. Az idegen hatalmi terjeszkedés elfogadása Magyarországon

„A turáni átok kiváltó oka nem az új vallás, az új hit volt, hanem az, hogy ennek az újnak mondott (és feltűnően könnyen elfogadott) vallásnak idegen papjai voltak, s a nép engedte, hogy idegen urak üljenek a magyarság nyakára. Mágusaink úgy tartották, hogy az ő magyar vallás minden más hit alapja, és őse volt, belőle alakultak ki a nagy egyházak, amelyek azonban letértek Isten útjáról. Az pedig, hogy a magyarok egy ilyen egyháznak hódoltak be, azt jelentette, hogy Isten népét többé már nem Isten irányította a máguskirályon keresztül, hanem más emberek. Még tovább sarkítva a dolgot: már nem Isten uralta az embereket, hanem azok akarták uralma alá

27 <http://hunliferz.web4.hu/cikk/a-turani-atok-es-szent-istvan-bune> Utolsó letöltés: 2015. november 30.

28 <http://mkh.valosag.net/index.php/temakoeroek/magyarsag/1177-a-turani-atok-valtozataideleginkabb-cafolata> Utolsó letöltés: 2015. november 30.

29 <http://hungar.gportal.hu/gindex.php?pg=18484331> Utolsó letöltés: 2015. november 30.

30 Forrai, 2001. 19.

31 Erőss, 2014. 36.

vonni a Teremtőt! Ez pedig már olyan vétség, amely kiválthatta a súlyos turáni átkot. »Ha egy nép elhagyja Istenét, az isten elhagyja népét, a népnek pusztulnia kell...«³² „Az új rend ezután újra osztotta fel magának az országot. Új pozíciókat, új rangokat és jelentős birtokokat adott a »pogányságot« megtagadóknak és az »eretnekek« üldözőinek. Rájuk mondták ki a táltosok a turáni átkot. A magyarral tehát magyar került szembe, a magyarnak magyar lett a farkasa, az idegenek érdekében [...] Az eredmény nem maradhatott el. Az »idegenek szent-istváni megbecsülése« következtében, hazánk ezer év óta, az idegenek kedvelt országa lett, akik egyre nagyobb részeket hasítottak ki az ősi hun-avar örökségként kapott Kárpát-haza testéből.«³³ „Mint látható, István törvényei azt a célt szolgálták, hogy a magyarság eredettörténete teljes mértékben megsemmisítésre kerüljön, és azt hazudja a világnak, hogy népünk mindössze 1000 éves múlttal rendelkezik. István eme rendeletének végrehajtásakor nemcsak vallásukat hagyták veszni a magyarok, de a hagyományaikat, értékrendjüket, történelmüket és eredetüket is. Ezek nélkül pedig nincs és nem is lehet jövője egy nemzetnek. Tehát a turáni átok kiváltó oka az volt, hogy a magyarság eredettörténetét és vele együtt kultúráját, hitét, őstudását meg akarta semmisíteni az áruló István, aki a Római pápaság parancsait hajtotta végre.«³⁴

Mindezek mellett a turáni átok hitelességét megkérdőjelezők körében is több koncepció fedezhető fel.

1. Hangsúlyosan jelen van a teljes egészében szkeptikus attitűd, mely az átkot az alternatív történelemtudományhoz köti, nem hisz létezésében.
2. Léteznek, akik a 19. század második felére datálják³⁵ és előfeltételeként logikus módon a turanizmus megjelenését adják meg.³⁶
3. Megfigyelhető egy átértelmező irányzat, mely az idealizált magyar „ősvalás” alapján ad új értelmet az átoknak.

32 <http://hunliferz.web4.hu/cikk/a-turani-atok-es-szent-istvan-bune> Utolsó letöltés: 2015. november 30.

33 <http://magyarmegmaradasert.hu/kozerdeku/figyelemre-melto/item/3857-nemzeti-m%C3%A9rleg-avagy-mi-is-volna-a-tur%C3%A1ni-%C3%A1tok> Utolsó letöltés: 2015. november 30.

34 http://logoszvilag.blog.hu/2011/09/22/turani_atok_avagy_az_elatkozott_magyarország Utolsó letöltés: 2015. november 30.

35 <http://www.nyest.hu/renhirek/max-muller-es-a-turani-atok> Utolsó letöltés: 2015. november 30.

36 A 20. század első harmadában virágzó turanisták elképzelése szerint a magyarság elsődlegesen és megváltoztathatatlanul ázsiai nép, a hunok, kínaiak, japánok, szittyák, különböző török és tatár nációk testvére. A turanizmus szerint a nyugati kultúra egy évezreden keresztül a magyar fajiség kiölésére, nemzeti jellegünk megsemmisítésére törekedett. Ennek lett következménye a trianoni ország-csonkítás is. (Gyurgyák, 2007. 229.) Bővebben a turanizmusról lásd Kincses-Nagy, 1991., Szendrei, 2010.

„A turáni átok a magyarság feltételezett őshazájáról, az ázsiai Aral-tó környéki Turáni-alföldről kapta a nevét. Az akkori idők magyar idők magyar ősvallásáról alig tudunk valamit, mert kevés a hiteles forrás. Az bizonyos azonban, hogy szabad vallásgyakorlat működött a nép körében, azaz mindenki abban hitt, amiben akart. A magyarok hittérítők, kereskedők és utazók révén ismerték már a keleti- és nyugati kereszténységet, az iszlámot, a zsidó hitet és más, kisebb ázsiai vallásokat is. Éppen ezért kevésbé valószínű, hogy holmi hitbéli vita miatt a táltosok megátkozták volna saját népüket.”³⁷

„[...] az átok, – akár elhangzott, akár nem – inkább tekinthető jóslatnak, mint a táltosok szándéknyilatkozatának. Ennek a magyarázatnak a fényében azt is elképzelhetőnek tartom, hogy az átok szövegét már buzgó klerikusok fogalmazták és illesztették a legenda azzal az ártó szándékkal, amellyel egész múltunk emlékezetét kívánták besározni... Ez nem az átok hatása, mert az nem létezik, hanem egy eltorzított értékrend szerinti történelem szemlélet eredménye, amelyet máig sulykol a hatalom és az oktatás. én nem hiszem el, hogy az átok valóban megtörtént. Én hiszek a Vass Albert Hagyaték c. könyvében leírt, nemzethű és jóindulatú táltosokban.”³⁸ „[...] képtelenségnek tartom, hogy az ősmagyar Táltosok, Főpapok megátkozták volna saját népüket. A turáni átok nem a népre irányult, hanem arra az egyénre (egyénekre), aki a magyar embert az emberiségében, szabadságában (hitében, kultúrájában, értékrendjében, szabad akarátában stb.) akadályozza, korlátozza [...] Látván a népiertást, a retteget élő embereket és a pápaság azon törekvését, hogy a magyarság eredettörténete még a föld felszínéről is eltűnjön, miért a nemzetet átkozták volna el a bölcsek és nem a gyilkosokat?”³⁹

4. Végezetül több változatban is él az elképzelés, hogy maga az egész turáni átok egy magyarság elleni (zsidó vagy zsidó-keresztény) összeesküvés eredménye.

„Lehet, hogy nem is létezik maga a »turáni átok«, és ezt csak el-lenségeink találták ki, akik meghamisították a magyar történelmet, és a vallást is saját kényük-kedvük szerint formálták...” (Benyák, 2015. 187.)

„A magyarok melyrepulése a saul rabbi vallásával kezdődött. Volt taltos vagy sem, mi keresztények voltunk és erosek a zsidok befolyasa nelkul!”⁴⁰ „Az átok valóban a római zsidókatolikus egyházzal jött a

³⁷ <http://hunliferz.web4.hu/cikk/a-turani-atok-es-szent-istvan-bune> Utolsó letöltés: 2015. november 30.

³⁸ <http://magyarmegmaradasert.hu/kozerdeku/figyelemre-melto/item/3690-a-tur%C3%A1ni-%C3%A1tok-%C3%A9s-szent-istv%C3%A1n-b%C5%B1ne> Utolsó letöltés: 2015. november 30.

³⁹ http://garaboncias-egeszsegor.blogspot.hu/2013_03_01_archive.html Utolsó letöltés: 2015. november 30.

⁴⁰ <https://kuruc.info/r/7/116728/> Utolsó letöltés: 2015. november 30.

nyakunkra, mert a beteges hatalomvágyukkal ki akarták írtani az ősi Magyar kultúrát és szolganéppé tenni a Magyart. A mai napig próbálják az Ősi Magyar kultúrát sárbatiporni. Felégettették ősi fateplomainkat ahol rovát írással volt megörökítve multunk és ezt követően azt mondták nincs is történelme a Magyaroknak. Táltos soha nem átkozza saját nemzetét! Akik ezt állították az ősi kultúránkat mocskolják, mert a táltosok az ősi kultúra őrzői és tovább adói. A széthúzást és ellentétet a római zsidó katolikus egyház által kikényszerített házasságokkal behozott idegenek kezdték szítani.”⁴¹ „A turáni átok természetesen véletlenségből pont azon dolgok ellen uszítja a magyarságot, amelyek a zsidóságnak a szemét csípi. Például a magyarság kereszténységgel kapcsolatos múltja ellen. Meg az ezer éves apostoli királyság ellen, melynek kezdeténél Szent István található. Ebből is következtetni lehet arra, hogy a Turáni átok egy kitaláció, amely ismét csak a zsidóság azon munkásságát szolgálja, hogy a nemzetünket depresszióban, tudatlanságban, széthúzásban, megosztottságban, keresztényellenességben, Szent István ellenességben tartsa. Fondorlatosan lett kitalálva a történet, de több helyen is sántít. Nagyon óvatosan kezeljétek az ilyen zsidó megtévesztéseket, mert ezekkel a módszerekkel butították idáig Magyarországot.”⁴² „A turáni átkot csak a katolikus egyház nevezte átoknak. A turáni átok valójában egy jóslat, miszerint »amíg a magyarság Róma hitét követi, viszály és széthúzás fog dúlni közöttük«... Tehát szó sincs a saját nemzetét megátkozó táltosról. Kizárólag csak politikai előrelátásról van szó.”⁴³ „A turáni átok története és lényege – mint nagyon sok minden másé is – félre van magyarázva, el van torzítva, s mindez az egyház számlájára írható. A turáni átkot kiváltó ok: Rómában a mindenkor pap tisztségben volt/van azzal, hogy az ősmagyar vallás minden más hit alapja és féltetni kezdte az »Isten nevében« elferdített, félremagyarázott, népbutító, sátáni eszméket terjesztő és tanító megszervezett és jól működő világbirodalmat. Tudta, hogy a magyarok az igaz hit őrzői és bármikor leleplezhetik a sátáni ígéket hirdető hatalomra és uralkodásra törekvő egyházat. Ezért szüksége volt a pápaságnak egy olyan személyre, akit kedve szerint irányíthat, de ugyanakkor úgy tűnik, hogy a magyar nép érdekeit képviseli. Mindezek után az egyház kezeit mosva kitalálta, hogy a legyilkolt több ezer magyar főpap (gyógyító és történetíró, Sámán és Táltos), aki egyébként őrzője volt a felbecsülhetetlen értékű több ezer éves iratoknak, látva

41 <http://mkh.valóság.net/index.php/temakoeroek/magyarsag/1177-a-turani-atok-valtozataideleginkabb-cafolata> Utolsó letöltés: 2015. november 30.

42 <http://magyarpolitika.5mp.eu/web.php?a=magyarpolitika&o=vIcXeqx5Wu> Utolsó letöltés: 2015. november 30.

43 Rumata 2015.01.04-i hozzászólása <http://magyarmegmaradasert.hu/kozerdeku/figyelemre-melto/item/3690-a-tur%C3%A1ni-%C3%A1tok-%C3%A9s-szent-istv%C3%A1n-b%C5%B1ne> Utolsó letöltés: 2015. november 30.

ősi rovásírással írott könyveik elégetését, társaik tömeges kivégzését megátkozta a magyar nemzetet.”⁴⁴

Egyes változatokban mindezeket túl megjelenik az átok feloldásának lehetősége is.

„Az átok azonban – írja Tófalvi Péter – csak olyanokon fog, akik hisznek is benne, de az ő esetükben is könnyen megtörhető. A varázsszavak egy-egy betűje minden magyarnál van elrejtve. Ha a betűket egymás mellé tesszük, kijön a varázsige, és az átok megszűnik.”⁴⁵

Az eddigi eredmények alapján valószínűsíthető, hogy a turáni átok keletkezésének gyökerei a két világháború közötti turanizmushoz vezethetők vissza. A turanizmusban ekkor ugyanis már erőteljesen jelen volt az elképzelés, hogy Magyarország hányattatásait a Nyugathoz való csatlakozás okozta, mivel a dekadens Nyugat (keresztény) Európa a magyarságot évezreden át csak kihasználta. Ezzel szemben határozták meg az erkölcsileg-, kulturálisan magasabbrendű turáni kultúrát. A turanizmus a maga sovinizmusával már eleve szakralizálta az etnikai közösséget, így nem meglepő, ha ezekre a tanokra épülve hamar létrejött és megerősödött a rekonstrukcionista újpogány (igen, már az 1920-as években is léteztek újpogányok!) Turáni Egyistenhívők Társasága mozgalom, melynek tanaival szintén transzcendens síkra helyezték a magyarságot. Az ortodox turanizmus szellemiségét mutatták a Turáni Egyistenhívők rítusai is. (Batu, 1936) Az egyház szertartásaihoz készült útmutatóban ennek liturgikus keretek között elhelyezett megfogalmazásával is találkozunk, mely a turáni átok szellemiségét tükrözi anynyi különbséggel, hogy a népükre átkot mondó táltosok, sőt maga az átok is teljes mértékben hiányzik belőle: „Vétkeink súlya nagy, mert először Téged hagytunk el, azután elfordultunk a Te küldötteidtől, a nekünk rendelt jósvezéreinktől. Megtagadtuk apáink emlékét és rút idegent vallottunk magunkénak. Eladtunk mindent, elvesztettünk mindent, cserbenhagytunk mindenkit, csak hogy Nyugat halványuló, elhunyo, bukó fényében fürödhessünk [...] Nyugat minden ármánya ellen villogtassuk acélunkat. Ez rontott meg bennünket, ez sodort a pusztulás küszöbéhez!” (Batu, 1936. 8, 15.)

Maga az átok, már szerepel Kozma Andor *Turán című* regéjében (1922. 93-247.), ám ez még az ősi iráni legendából építkezve mutatott be egy fikatív ősrégét, melynek végső fejezeteiben leírja Túr (a turáni népek ősatya) látomását a magyarság testvérharcra teli későbbi történelméről: „A zúrzavar irtózat, A négy had egy vérben tapos, Nézd!...Nézd, a királyi négy vezért! Láss ömleni isteni, ördögi vért! Ki ellenség? Ki jóbarát?...Testvér-e? Ne bánd! csak üsd, nem apád!... Négy hős király, egy vérbeli, Az ő fajt szerte tördeli; Egyik se győz – s a bős gomoly Rongyokra tépve szétomol. A részek törten, vértetűn vonulnak más és más mezőn. Majd évezerekbe vonulva tovább, Hajrá!...rohamuk tesz újra csodát.

44 http://logoszvilag.blog.hu/2011/09/22/turani_atok_avagy_az_elatkozott_magyarorszag Utolsó letöltés 2015. november 30.

45 <http://magyarpolitika.5mp.eu/web.php?a=magyarpolitika&o=vIcXeqx5Wu> Utolsó letöltés 2015. november 30.

Újong az Ég: mily szép, szilaj, Isteni vérű ősi faj!...Da ha dicsük már-már égig ér, Jön a végzet, az átok, az ördögi vér... Ezt látta jósul az ős nagyúr, Minden Turánok apja Túr.” (Kozma, 1922. 246-247.) Valószínűsíthető, hogy ez az általános, a teljes magyar történelemre vonatkozó ellenségeskedést megmagyarázó turanista szemlélet – konkrétan Kozma ősrégéje – lehetett az alapja a később „turáni átokká” váló, Szent István korára fókuszáló modern mítosznak. Ennek ideje azonban csak valószínűsíthető. Mivel a két világháború közötti turanizmus szakirodalma jelenlegi ismereteink szerint nem használja a turáni átok kifejezését, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a turáni átok 1945 után keletkezett. Ezt támasztja alá az is, hogy a két világháború közötti korszakban még erőteljesen a kereszténység talaján állt (gondoljunk csak az 1938-as Szent István emlékévre!) így kevésbé valószínű, hogy egy kereszténység-, Szent István- és államalapítás ellenes mítosz elterjedhetett volna. (Ha mégis megjelent volna, akkor erre jó eséllyel rá kellett volna találnunk a Turáni Egyistenhívők szövegei közt!) Mindezek alapján vagy az emigrációba került alternatív történetekhez köthető a „turáni átok” megalkotása, vagy – nagyobb valószínűséggel – az 1990-es években született kitalált mítosz.

Összegzés

Szent István egyike azon magyar történelmi hősöknek, kiknek kultusza jól láthatóan új életre kelt a 21. században. A folklór szabályai szerint konstruálódó, komplett mitológia alakult ki alakja körül, melynek elemzése feltárja a vernakuláris történelmi emlékezet működését. Rávilágít arra, hogy a történelmet az idők során folyamatosan írják és újraértelmezik s ennek során nem csupán a történelmi események kerülnek új megvilágításba, nyernek új jelentéstartalmat, hanem – mivel a népi történelemszemlélet alapvetően személy központú – a történelmi hősök is.

Ez a fajta átértelmezés egy-egy történelmi hős esetében alapvető módosulásokat eredményez, melyek az eredeti jelentéstartalommal gyakran teljes mértékben ellentétes értelmet nyernek⁴⁶ Mindezek a folyamatok nem a posztmodernitás sajátosságai, hanem végigvonultak a történelmen. (Povedák, 2011a) Míg azonban a korábbi korszakokban a történelmi hősök átértelmezése, vagy egyes hősök helyett mások preferálása, alapvetően a magas kultúra, az akadémiai tudományos vagy politika felől indult ki, addig napjainkban ez az újraértelmezési folyamat jórészt alulról jövő, *grassroots movement*-ként zajlik. Ennek következtében megérthetők rajta keresztül a társadalmi tudat és a nemzeti identitás változásai. Szent István átértelmezése is felszínre hozza, hogy az elmúlt három évtizedben mennyit változott történelmi megítélése, alakjának jelentése és jelentősége a populáris kultúrában. Megérthető belőle, hogy míg a szocializmus utolsó évtizedében

46 Anttonen kimutatta, hogy ez a fajta részleges újraértelmezés akár több, egymással ellentétes diskurzus kialakulását is eredményezheti, melyek egy-egy szent kultuszának nem csupán vallási, hanem világi felhasználását is lehetővé teszik. Ez volt megfigyelhető például a finn nemzetépítés idején, amikor Henrik püspököt a finn nacionalizmus szimbólumaként kezdték megjeleníteni. (Anttonen, 2004, 2012.)

Szent István kultusza még a rendszerrel szembeni (keresztény) magyarságtudat megőrzésének szimbolikus figurájaként nyert új lendületet, addig az ezredfordulóra már az újnacionalizmus hatására esik át egy deheroizációt eredményező újraértelmezésen. Láthatóvá válik, hogy ez a hőskonstrukció/dekonstrukció abszolút kategóriákban gondolkodik, a szereplők tisztán jók vagy rosszak, mindenféle átmenet nélkül, azaz a népmesék világképéhez hasonlóan bináris oppozíciók alapján helyezi el a hősök palettáján az egyes – magyarságnak ártó- vagy segítő – szereplőket. Mindezekben túl nyilvánvaló, hogy Szent István újraértelmezett kultusza nem csak a nemzeti identitás, hanem a vernakuláris vallásosság egyes folyamatait – elsősorban a keresztény-újpogány szinkretizmust – is megvilágítja. Megmutatja, hogy a 20. század második felében a vallási kultúra és a profán kultúra között Magyarországon létrejött szigorú határ a neonacionalista szubkultúrában fellazulni látszik. A vallási kultúra egyes elemei – Szent István mellett pl. Szent Özséb, (Povedák, 2014b) a Szent Korona, a kettős kereszt (Povedák, 2011b) – a profán kultúra részeként aktivizálódnak, ám nem azonos módon azzal, ahogy a „szekularizáció” előtt megfigyelhető volt. Nem a szent és a profán közötti határ elmosódásáról van szó, hanem az eredetileg csak a „szenthez” tartozó szimbolikus jelentéstartalmat hordozó elemek, a transzcendens jegyeket és megítélést nyerő neonacionalizmuson belül szakralizálódnak újra.

Persze, ez a fajta újraértelmezés nem csupán a folklorisztika és a vallástudomány számára hoz eredményeket. Azon túl, hogy a megjelenő új mítoszok működési sajátosságai alapvetően a folklorisztika eszközeivel elemezhetők, maga a tágabb jelenség lényegesen összetettebb konzekvenciákat hordoz. A hiányos tudáson alapuló konstruált új mítoszok az újnacionalizmus⁴⁷ alapozó mítoszaivá is válnak egyben, s mint önmagukban többé-kevésbé fals történetek, ugyanilyen hősöket is hoznak létre. A fals hősökön nyugvó eszmerendszer azonban magában hordozza azt a veszélyt, hogy az ellenkező oldalról induló megtisztulási, igazolási igényre nem képes adekvát választ megfogalmazni, azaz nem tudja a tudományosság objektív és hiteles módszereivel igazolni saját ideológiáját. Így két védekezési reakcióra van lehetősége: a hárításra, a másik érveinek figyelembe nem vételére, valamint a saját igazát alátámasztó, egyben a másik érvelése mögötti nemzetrontó támadást feltételező összeesküvés-elméletek létrehozására. Bármelyiket is választja azonban, felerősíti exkluzív, kirekesztő attitűdjét, s a 22-es csapdájába kerülő jelenség egyre agresszívebb jellegű hárító mechanizmust alkalmaz, egyre elzárkózóbb „ellen-tudománnyá” válik.

47 Az újnacionalizmus jelenlétét a populáris kultúrában ismerteti Feischmidt és mtsai., 2014.

Felhasznált irodalom

- Anttonen, Pertti J. (2004): A Catholic Martyr and Protestant Heritage. A Contested Site of Religiosity and its Representation in Contemporary Finland. In: Anna-Leena Siikala – Barbro Klein – Stein R. Mathisen (eds.) *Creating Diversities. Folklore, Religion and the Politics of Heritage*. Finnish Literature Society, Helsinki. 190–224.
- Anttonen, Pertti J. (2012): The Finns Party and the Killing of a 12th Century Bishop. The heritage of a Political Myth. *Traditiones* 41 (2), 137–149.
- Bali János (2014): „Kortárs ősmagyarok.” Mítosz és kultúra. In: Povedák, István – Szilárdi, Réka (szerk.) *Sámán sámán hátán. A kortárs pogányság multidiszciplináris elemzése*. MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged. 24–33.
- Batu (1936): *A Turáni Egyistenhívők Egyszerű Istentiszteletének szertartása*. Budapest
- Benyák Attila (2015): A turáni átok felülvizsgálata. *Hihetetlen!* (2015. szeptember-december) 187.
- Erőss Diána (2014): „Balsors, akit régen tép” A turáni átok legendája. *Hihetetlen!* (2014. április-július) 36.
- Feischmidt Margit és mtsai. (2014, szerk.): *Nemzet a mindennapokban. Az újnacionalizmus populáris kultúrája*. L'Harmattan – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest.
- Forrai Zoltán (2001): Turáni átok. *Táltos* (2001 szeptember/október) 19–21.
- Gyurgyák János (2007): *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története*. Osiris, Budapest.
- Honti László (2010, szerk.): *A nyelvrokonságról. Az török, sumer és egyéb áfium ellen való orvosság*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Hubbes László Attila (2012, szerk.): *Etno-pogányok. Retorikai fogások a hálón innen és túl: etno-pogány rítusok és mítoszok*. Erdélyi Múzeum Egyesület (EME). Kolozsvár.
- Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor (2001): Modern mitológiák. *Kultúra és Közösség* 2000 (4) – 2001 (5) 127–145.
- Keményfi, Róbert (2006): *A magyar nemzeti tér megszerkesztése*. Bölcsész Konzorcium, Debrecen.
- Kincses-Nagy Éva (1991): A turáni gondolat. In: Kincses Nagy Éva (szerk. 1991) *Őstörténet és nemzettudat, 1919–1931*. JATE Magyar Őstörténeti Kutatócsoportja – Balassi Kiadó, Budapest.
- Koltay Gábor (1984): *István, a király*. Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó, Budapest.
- Komoróczy Géza (1976): *Sumer és magyar? Magvető*, Budapest.
- Kozma Andor (1922): *Turán. Ősrege*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- Magyar Zoltán (2000): *Szent István a néphagyományban*. Osiris, Budapest.
- Mikos Éva (2013): Hiányzó hősköltészet – amatőr műltszemlélet. folklorisztikai tanulmány a tudományos dilettantizmusról. In: Berta Péter – Ispán Ágota Lídia – Magyar Zoltán – Szemerkenyi Ágnes (szerk.) *Ethno-lore. A Magyar*

- Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetének Évkönyve XXX. MTA BTK Néprajztudományi Intézet, Budapest. 197-234.
- Povedák István (2011a): The Visual Dimension of Hungarian Civil Religiosity. *Hereditas* (1), 2011, 101-116.
- Povedák István (2011b): *Álhősök, hamis istenek. Hős- és sztárkultusz a posztmodern korban.* Gerhardus – SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged.
- Povedák István (2014): Invisible Borders. Christian–Neopagan Syncretism in Hungary. In: Pavicevic, Aleksandra (ed.) *Religion, religiosity and contemporary culture. From Mystical to Irrational and vice versa.* Collection of Papers of Ethnographic Institute SASA (30), 143-156.
- Povedák István (2015): The Monk and the White Shaman. Competitive Discourses and Conspiracy Theories around the Reinterpreted Cult of blessed Eusebius. In: Barna Gábor (ed.) *Religion, Culture, Society. The Yearbook of the MTA-SZTE Research Group for the Study of Religious Culture.* Szeged, MTA-SZTE Research Group for the Study of Religious Culture, Szeged. 95-113.
- Povedák István – Szilárdi Réka (2014, szerk.): *Sámán sámán hátán. A kortárs pogányság multidiszciplináris elemzése.* MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged.
- Sándor Klára (2011): *Nyelvrokonság és hunhagyomány. Rénszarvas vagy csodaszarvas? Nyelvtörténet és művelődéstörténet.* Typotex, Budapest.
- Sebők János (2002): *Rock a vasfüggöny mögött. Hatalom és ifjúság a Kádár-korszakban.* GM & Társai Kiadó, Budapest.
- Szilágyi Tamás – Szilárdi Réka (2007): *Istenek ébredése. Az újpogányság vallástudományi vizsgálata.* JATEPress, Szeged.
- Voigt Vilmos (2004): *Magyar, magyarországi és nemzetközi. Történeti folklorisztikai tanulmányok.* Universitas, Budapest.